

3. NÄRINGSUTVECKLING

plan med strategier och riktlinjer

Företagande

Se karta sid 66

På Gotland finns näringsverksamhet över hela ön. Småföretagande är en livsstil och Gotland är ett företagartätt län räknat i antal företag per invånare. Naturtillgångar, markförhållanden och en spridd arbetskraft ger förutsättningar för näringsutveckling över hela ön. Den fysiska planeringen ska se till att markreserver tillskapas för utveckling och nyetablering av industri och annat företagande.

Företag existerar alltid i en omvärld. Samhället är av avgörande betydelse för företagets möjlighet att utvecklas och bidra till tillväxten i samhällsekonomi. Samverkan och samarbete mellan företag och den offentliga sektorn samt en väl fungerande offentlig sektor har också betydelse för näringslivets utveckling. Lika beroende som företagen är av det omgivande samhället är samhället av företagen. För en landsbygdsregion som Gotland är lantbruket och landsbygdsutvecklingen en del av tillväxtförutsättningarna. Viktiga faktorer för näringslivets konkurrenskraft och utveckling är företagsklimat, entreprenörskap, fungerande marknader, kunskap, kompetens och innovationsklimat, men också kommunikationer, arbetskraftsförsörjning och boende.

Gotlands kommun har sedan 1998 det regionala utvecklingsansvaret i Gotlands län. Det sammanhållande instrumentet för utvecklingsarbetet är det regionala tillväxtprogrammet. Syftet är att samordna tillväxtfrämjande insatser så att de på ett systematiskt sätt kan samspela för en ökad hållbar tillväxt på Gotland. Med hållbar tillväxt avses att den ekonomiska tillväxten, som är en av delarna i den hållbara samhällsutvecklingen, ska samspela med miljömässig och social utveckling.

Tillväxtprogrammet är ett konkretiseringsprogram till VISION GOTLAND 2025. Regionalt tillväxtprogram för Gotland 2008–2011 belyser tre utvecklingsområden: besöksnäring (exempelvis upplevelseturism och mötesindustri), profilprodukter (exempelvis livsmedel, energi, kreativa näringar) samt basförutsättningar (exempelvis företagsklimat, studentklimat, Varumärket Gotland, kunskap- och kompetensförsörjning). Regionalt tillväxtprogram för Gotland 2008–2011 antogs av kommunfullmäktige 2008.

För den översiktliga planeringen är näringslivets behov av mark och vatten och dessa intressen i avvägning mot andra intressen av störst betydelse.

Det gotländska näringslivet svarar för cirka 60 procent av sysselsättningen, övriga är sysselsatta inom offentlig sektor. Av Gotlands befolkning är ca 25 600 personer förvärvsarbetande. Av de anställda inom offentlig sektor är drygt 60 procent kvinnor.

Förvärvsarbetande kvinnor och män efter bransch år 2007 Gotlands län, %

	Visby			Landsbygden		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
Jordbruk, skogsbruk, fiske	0,1	0,5	0,3	4,5	19,0	12,4
Tillverkning och utvinning	4,1	12,8	8,2	5,8	17,8	12,4
Energiproduktion, vattenförsörjning, avfallshantering	0,5	3,2	1,7	0,1	0,8	0,5
Byggverksamhet	0,6	9,8	4,9	1,5	18,0	10,6
Handel och kommunikation	11,2	22,3	16,4	10,9	13,2	12,1
Finansiell verksamhet och företags-tjänster	10,5	12,8	11,6	4,7	5,1	4,9
Utbildning och forskning	15,8	8,6	12,4	18,7	4,9	11,2
Vård och omsorg	32,3	7,3	20,6	28,3	5,3	15,7
Personliga och kulturella tjänster	11,2	11,4	11,3	10,3	7,6	8,8
Offentlig förvaltning mm	13,5	11,4	12,5	7,8	4,6	6,1
Ej specificerad verksamhet	0,2	0,1	0,1	7,2	3,6	5,2
Samtliga näringsgrenar (%)	100	100	100	100	100	100
Samtliga näringsgrenar (antal personer)	7 453	6 558	14 011	5 246	6 373	11 619

Turismnäringen ingår i flera av branscherna ovan.
Turismnäringen redovisas särskilt i kap 4 Turismens utveckling

Gotland är ett av de företagstätaste länen i Sverige med 7 800 företag. Gotland har en relativt hög grad av nyföretagande, år 2008 var tex Gotland den region i Sverige som näst efter Stockholmregionen hade flest nystartade företag per invånare. År 2008 startades 395 företag varav 145 av företagen startades av kvinnor. Jordbruk/livsmedelsindustri och turism är stora och viktiga näringar för ön. 2008 fanns det 1 577 jordbruksföretag varav 651 är inriktade mot nötkreatur och mjölkproduktion och 337 företag arbetar med lamm som huvudnäring. Den sk turistkronan omsatte 1 708 mkr 2008. Tillverkningsindustrin med inriktning mot design, form och kvalitet expanderar.

Areella näringar; jordbruk, skogsbruk och fiske

Se karta sid 67

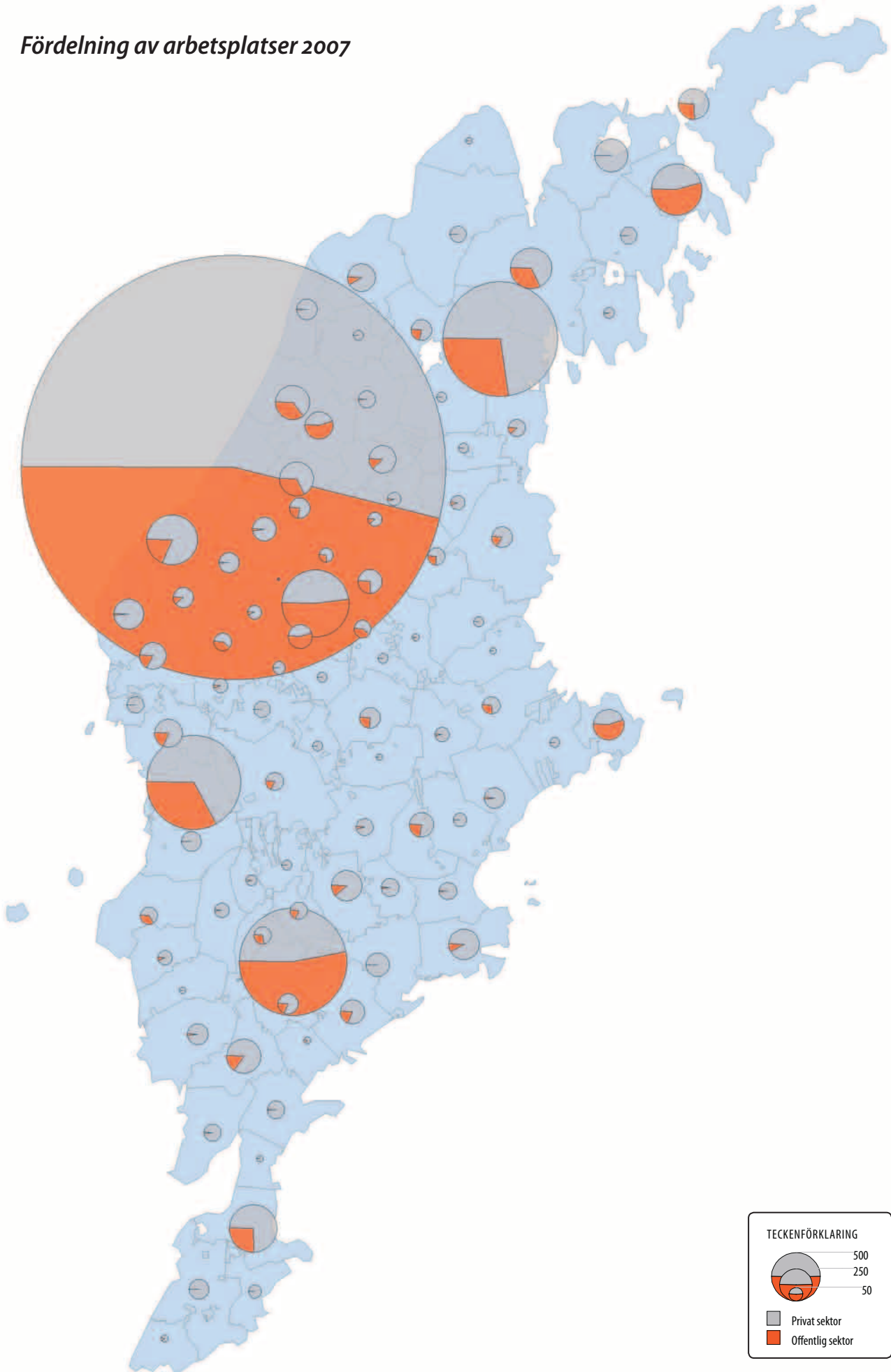
Gotland är ett landskap med en levande landsbygd och ett livskraftigt lantbruk. Jordbruket och livsmedelsförädlingen är tillsammans med besöksnäringen huvudnäringarna på Gotland. Jordbruket ger en god tillgång till säkra och närproducerade livsmedel både från konventionell och från ekologisk

produktion och är en viktig del av förutsättningarna för hållbar tillväxt på Gotland.

Jordbruket har avgörande betydelse för en levande landsbygd och bibehållandet av det öppna natur- och kulturlandskapet vilket också är av värde för turismen. En betydande del av Gotlands särskilda naturvärden har utvecklats genom ett långvarigt samspel mellan människa och natur.

- De areella näringarna har även stor betydelse i miljömålsarbetet.
- Medelarealen på en lantbruksfastighet är idag 53,5 hektar, att jämföra med övriga riket med 37 hektar.
- Knappt två procent av Gotlands yrkesverksamma kvinnor arbetar inom jord- och skogsbruk och knappt 10 procent av de yrkesverksamma männen.
- Jord- och skogsbruk tillsammans med lokal förädlingsindustri svarade för 23,5 procent av sysselsättningen på Gotland år 2006 och 9,4 procent av regionens BRP. *Källa Lst nov, 2008*
- Länsstyrelsen på Gotlands sammanställning för år 2007 visar att finns 85 454 hektar åker fördelat på 1 597 lantbruk.

Fördelning av arbetsplatser 2007

Tillgången till mark och vattenresurser är en förutsättning för att lantbruket kan bibehållas och utvecklas. Utveckling av de areella näringarna leder till en ökad efterfrågan på jordbruksmark. Idag pågår en viss omställning av mark från skogsbruk till jordbruk på Gotland, dels genom att skogsmark odlas upp till åker, dels genom att hyggen omvandlas till betesmark. Trots stark konkurrens är framtidstron inom jordbruk och livsmedelsproduktion hög och investeringsviljan stor. Lantbrukarkären på Gotland är en av landets yngsta.

Jord- och skogsbruket är inte bara av stor vikt för Gotland utan är också av nationell betydelse enligt miljöbalken 3 kap 4§. Den fysiska planeringen ska utformas med skäligen hänsyn till jord- och skogsbruket.

■ Vid planering av ny bebyggelse på landsbygden bör hänsyn tas till lukt, buller och transporter så att befintliga jordbruk och dess verksamhet inte begränsas. Hänsyn bör också tas till eventuella behov av expansion.

Avstånd mellan nya verksamheter utan anknytning till de areella näringarna och brukningscentra på jordbruksfastigheter, ska minska risker för konflikter mellan olika verksamheter beroende på lukt, buller, transporter och markanvändning. (Läs vidare i avsnittet Hälsa och säkerhet sidan 43.)

Livsmedel

De areella näringarna jordbruk och fiske bedöms vara mycket viktig även för den fortsatta utvecklingen av det gotländska näringslivet och då inte endast i jordbruksledet, utan kanske i ännu större utsträckning i livsmedelsförädlingen. Det gotländska jordbruket producerar till stor del råvaror som lämnar ön innan de förädlas. En ökad lokal förädlingsgrad är angeläget för höja värdet på jordbrukets produktion och är en viktig faktor för tillväxten på Gotland.

Under senare år har ett flertal initiativ tagits för att småskaligt ta fram nya produkter, men också för att marknadsföra allt fler gotländska livsmedelsprodukter. Maten betyder mer än sina produktionsvärden och blir en alltmer positiv värdebärande för Gotland och för turistnäringen.

Skogsbruket

Skogsindustrin är en av Gotlands till ytan största näringsgren. 42 procent av öns yta utgörs av skog. Det dominerande träslaget är tall. Ön är klassad som ett svårförnygare område och medeltillväxten för skogen är lägre än i övriga landet. Detta leder dock till att virket blir mycket hårt och att kärnvirket lämpar sig väl till nischprodukter med speciella krav på hållbarhet och motståndskraft mot röta.

Den största delen ägs av enskilda personer, vilket också påverkar intensiteten i skogsbruket. Det finns möjlighet att öka avverkningsintensiteten såväl i de anlagda gallringsskogarna som i de gamla och glesa slutavverkningsskogarna. Den nya generationen skog har en betydligt högre tillväxt-

potential och kan genom förbättrad skötsel öka sysselsättningen och avkastningen.

En förädling av den gotländska skogsråvaran är viktig att vidareutveckla. Den pågående energiomställningen påverkar skogens resurser som potentiell framtidsnäring. I framtiden anses skogens betydelse för rekreation, hälsa och upplevelseturism öka och kan tillsammans med en fortsatt hållbar virkesproduktion generera ytterligare mervärden och inkomster till Gotland.

- Enligt statistik från Skogsstyrelsen 2008 finns det 113 000 hektar produktiv skogsmark på Gotland med en tillväxt på 390 000 skogskubikmeter.
- I medeltal avverkas 240 000 skogskubikmeter på Gotland. 2007 avverkades 330 000 skogskubikmeter.
- Den gotländska skogen består till 72 procent av tall, 14 procent av gran och 14 procent av lövträd.
- Svenska kyrkan är den enskilt största skogsägaren på ön och äger 5 procent av skogen.
- 37 procent av skogsägarna är kvinnor.
- Drygt 5 300 hektar skog är klassad som nyckelbiotop och nästan 5 000 hektar är skyddad genom naturreservat. Omkring 6 000 hektar av den gotländska skogen hålls öppen av betande djur.

Fiske

Stora delar av de svenska fångsterna tas i Östersjön, men andelen fartyg från Östersjöregionen och Gotland är mycket liten. Orsaken är att det idag finns förhållandevis få större fartyg kvar i Östersjöregionen. Yrkesfisket på Gotland är till största del ett småskaligt kustfiske, vilket innebär att det finns potential för en utveckling.

Det krävs dock fungerande infrastruktur, ändringar i fiskeinriktningen och framförallt en ökad vidareförädlingsgrad. Ett ökat intresse och efterfrågan av närproducerade och miljömärkta produkter innebär utvecklingsmöjligheter för fiskerinäringen.

En växande näringsgren i anslutning till det traditionella fisket är fisketurismen, som har sin resursbas i det stora intresset för fritidsfiske hos allmänheten och utländska turister. Förutsättningarna för fisketurism i Sverige bedöms vara bland de bästa i Europa. Fisketurismen på Gotland har stor potential och kan bli en viktig del av naturturismen på ön.

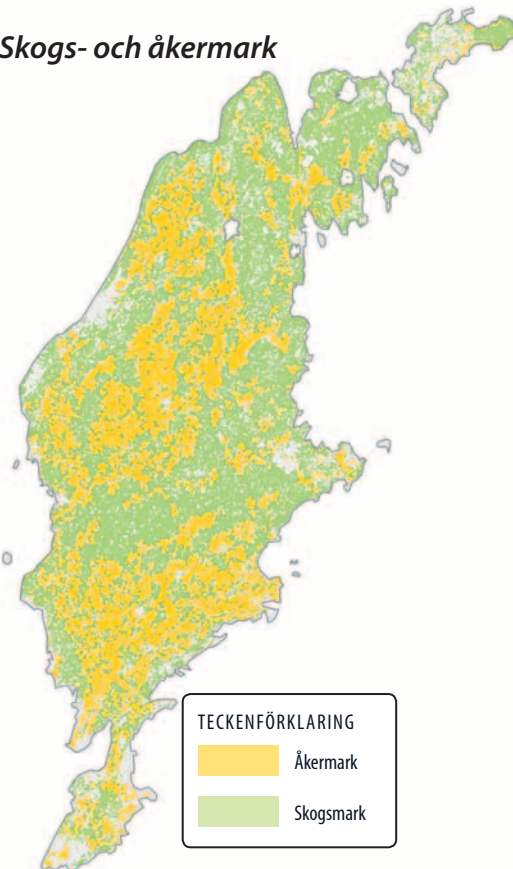
Fiskerinäringens koppling till landsbygdens utveckling är tydlig, ett lokalt bedrivet kust- och fritidsfiske ger ökade förutsättningar för att bibehålla och utveckla social och kommersiell service. Framförallt sommartid är efterfrågan på försäljningsställen hög. Fisket och fiskelägen utgör en viktig del av landskapet och bilden av Gotland som en ö.

Fiskeresursen ska brukas utan att förbrukas.

Industriell utveckling och företagsetableringar

Företagens utveckling kräver inte i alla sammanhang anspråk på stora ytor. Det betyder att delar av näringslivets utveckling inte

Skogs- och åkermark

behöver behandlas i en översiktsplan, vilket är bra då denna utveckling är mycket svår att förutse på längre sikt. Men trots detta finns det ett antal aspekter och bedömningar av företagets utrymmebehov som behöver beskrivas.

Turism- och besöksnäringen behandlas i ett eget kapitel då den är en näring med stor utvecklingspotential på Gotland som dels förväntas att ställa särskilda krav på mark och vatten för nybyggnation under planperioden, dels är en näring som för sin utveckling är beroende av samverkan med andra näringar. (Se sidan 71.)

Kalkindustrin och täktverksamhet

Kalkindustrin utgör av tradition en av Gotlands basnäring. Industrins betydelse förstärks av Gotlandskalkens goda kvalitet som gör den till en attraktiv råvara inom många verksamhetsområden.

Kalkbrytningen står dock ofta i konflikt med vatten- och naturskyddsintressen. Skyddet av yt- och grundvattnet och säkerställandet av en långsiktigt hållbar dricksvattenförsörjning har högsta prioritet i avvägningen mellan konkurrerande intressen i mark- och vattenplaneringen.

■ Nya tillstånd till kalkbrytning och olika typer av täktverksamhet kan endast komma ifråga om det är klarlagt att den planerade verksamheten inte äventyrar den framtida vattenförsörjningen.

Annan tillverkningsindustri

I övrigt finns ett fåtal mindre tillverkningsindustrier på Gotland med stort inslag av designprodukter, bla möbeltillverkning. Även utvecklingen av denna profilbärande produktion är viktig att stödja. En möjlighet är samverkan mellan tillverkningsindustrin och designutbildningen på högskolan.

Industriell utveckling

Det finns idag stor osäkerhet kring den industriella utvecklingen. Konkurrens från låglöneländer är i många branscher stark och produktion förläggs alltmer till de folkrika utvecklingsländerna i Asien.

På grund av att lönenivåerna på lång sikt kommer att utjämnas och att transportkostnader förväntas öka till följd av miljöhänsyn och stigande bränslepriser kan en möjlig konsekvens bli att tillverkning återigen lokaliseras till vår region. Det är dock svårt att bedöma omfattningen av dessa rörelser på både lång och kort sikt.

Utifrån detta resonemang och för att möta ett eventuellt framtida behov är det nödvändigt att mark reserveras för industriändamål i den fortsatta fysiska planeringen. Med tanke på vattenskyddsproblematiken i Visbyområdet måste lämplig industrimark även planeras i övriga serviceorter.

För att möjliggöra samverkan mellan industrier bör lämpligen större markområden reserveras, då det av flera anledningar är fördelaktigt ur produktions- och tillväxtsynpunkt.

På grund av Gotlands känsliga grundvattentillgångar måste näringslivsutveckling hanteras utifrån varje områdes förutsättningar. Detta gäller både industrins utveckling kring Visby och stenindustrins framtid. Vattenskyddsområdenas placering över hela Gotland är avgörande för var industrier kan etableras. Ett arbete pågår med att ta fram reviderade vattenskyddsområden, som beräknas antas under 2010.

■ En god planberedskap för industrimark är av stor betydelse för den industriella utvecklingen på Gotland.

Inventering av befintlig industrimark

Planberedskapen för industrimark på Gotland är relativt god. En inventering visar att det sammanlagt finns dryga 4,6 km² planlagd mark för industriell verksamhet, varav drygt hälften 2,6 km² är planlagda för industriändamål och resterande mark för småindustri, handel och kontor. Samtliga utpekade serviceorter har någon del detaljplanlagd mark för småindustri eller industri, utom Katthammarsvik. Störst andel har Visby, följt av Slite, där cementindustrin har stor andel och enda planlagda storindustrin. Lärbro Storungs industriområde är till ytan nästan lika stort som marken för industriändamål i Visby.

En närmare analys av pågående verksamheter och deras utvecklingspotential inom befintliga fastigheter har inte genomförts i detta skede. Det är dock troligt att det även

här finns en utvecklingspotential. Den fördjupade översiktsplanen för Fårösund visar potential för etablering av industriell verksamhet inom fd militärt område.

Idag sker även industriell verksamhet på platser utanför planlagda områden, exempelvis är industriområdet fd Roma Sockerbruk inte planlagt. Vid kommande fördjupad planering eller tematiska tillägg bör redan ianspråktagen mark särskilt studeras. Det är angeläget att planlägga pågående verksamheter för industriändamål för att trygga dess framtida verksamhet.

Förändringar av exempelvis nya bostads-etableringar eller andra faktorer kan göra att det på planlagd industrimark inte längre är möjligt att bedriva miljöfarlig verksamhet, då omgivningens påverkan skulle bli alltför stor. En grundlig översyn av detta är därför nödvändig.

Utpekande av ny industrimark

För Gotlands utveckling är det angeläget för kommunen att ha en god planberedskap för industriändamål. Förutom befintlig mark erfordras att ytterligare markområden på sikt utreds i första hand för miljöstörande industri. Detta kräver ingående studier av motstående intressen så som riksintressen, vattenskydd, bostadsbebyggelse, infrastruktur, jordbruk eller turism och den enskilda platsens övriga förutsättningar. Det är också av betydelse vilken typ av industri som ska etableras och vilka särskilda krav som det ställer.

Det är nödvändigt att i den kommande fördjupade planeringen särskilt undersöka möjligheten att planlägga ytterligare mark för detta syfte. **I de fördjupade översiktsplanerna för de utpekade serviceorterna**

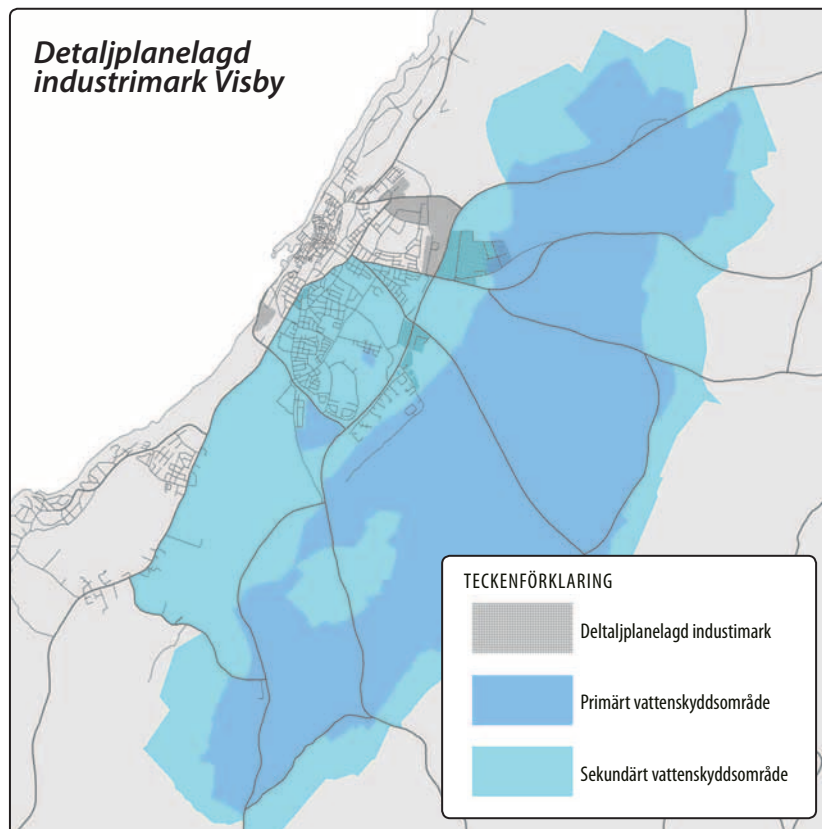
ska kartläggning av möjliga nya industriområden genomföras. Klintehamn och Slite är exempel på orter som har goda förutsättningar för industriutveckling med tanke på deras nuvarande hamnverksamhet och den planerade omflyttningen av gods- trafik från Visby hamn.

I den fördjupade översiktsplanen för Visby tillskapas ingen ny industrimark på grund av problematiken kring vattenskyddsområden som påverkar stora delar av Visbyområdet. I viss mån presenteras dock möjlig ersättningsmark för de områden som inte längre är lämpliga ur industrisynpunkt. Även i de perifera delarna av Visby är det problematiskt att hitta lämplig ny industrimark.

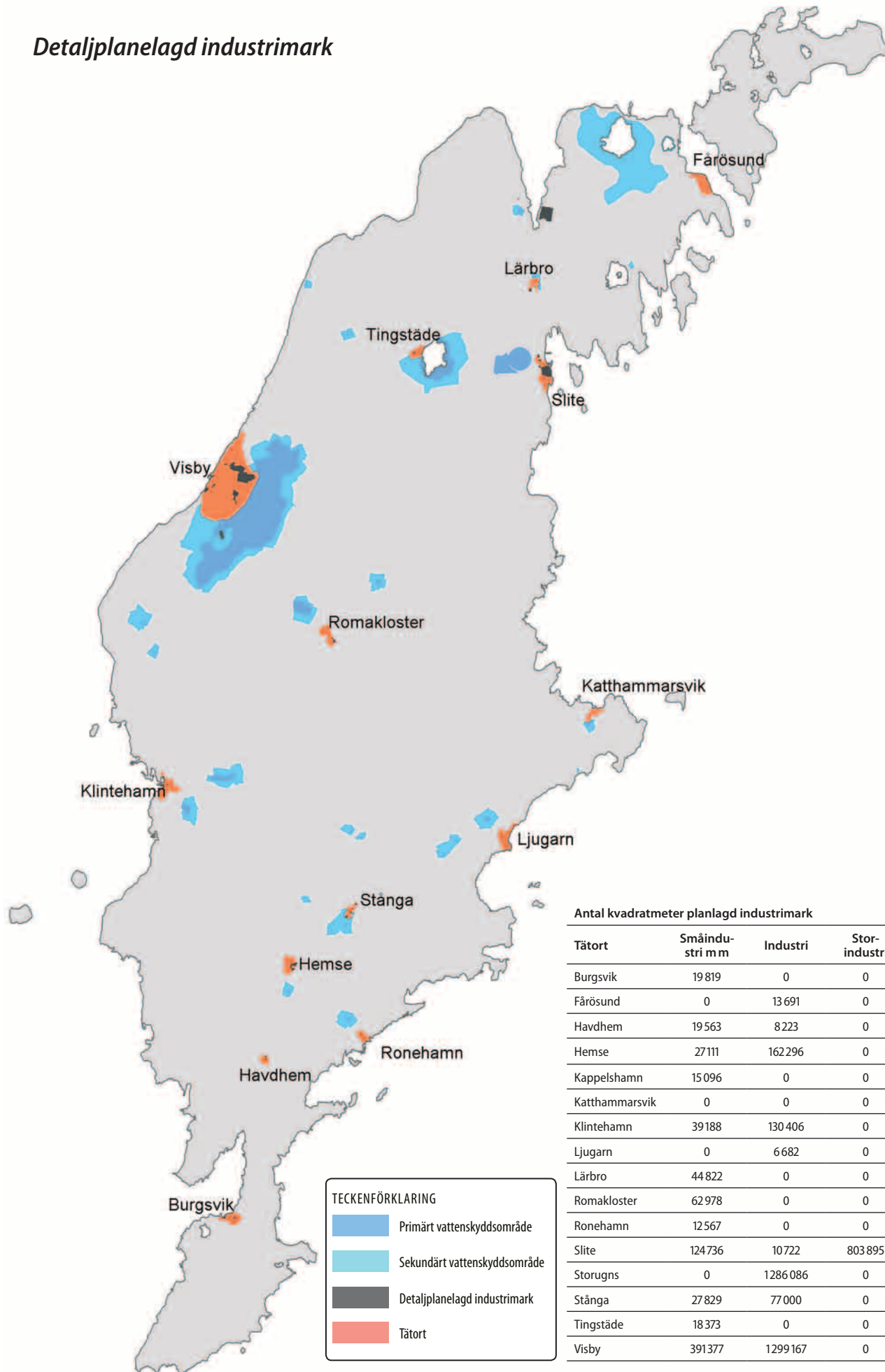
Lämplig mark skulle kunna finnas norr om flyget, men där saknas utbyggd infrastruktur och hänsyn måste också tas till hinderfrihet för flygets verksamhet. Många olika markägare kan också vara ett problem. Visbys möjligheter att expandera går söderut och längs kusten, och där ges bostäder företräde framför planläggning av ny industrimark.

Längsiktigt bör kommunen finna ytterligare industrimark i Visbys närhet. Att erbjuda lämplig industrimark i andra serviceorters omland kan dock vara ett led i att bibehålla den inomregionala balansen på Gotland.

I det fortsatta FÖP-arbetet för de utpekade serviceorterna ska inventeringen av industrimark fortgå, både som granskning av potential hos befintlig markanvändning, säkerställandet av pågående icke-planlagda verksamheter samt möjliga nya verksamhetsområden.

Detaljplanelagd industrimark

Kreativa näringar och fria yrkesutövare

Gotland är ett av Sveriges företagstättaste län. En vanlig form av företagslokalisering är mindre företag inom kreativa yrkesområden, där arbete på distans är möjligt. Tillgången till Gotlands attraktiva boendemiljö kan vara en avgörande faktor för etableringen. Dessa företagare är ofta verksamma inom arkitektur, reklam, kultur, design och andra kreativa yrken.

Det förväntas att det även i framtiden kommer att finnas efterfrågan på denna typ av lokalisering och ofta i kustnära lägen.

Vindbruket

Vindbruket på Gotland är till stora delar lokalt förankrat. En övervägande majoritet av de gotländska vindkraftverken ägs av gotlänningar. Det är ca 2 000 personer boende på Gotland som på ett eller annat sätt har ett ägarintresse i det gotländska vindbruket. Vindbruket kan också bidra till att utveckla andra delar av det lokala näringslivet. Detta kan tillsammans skapa en betydande och nödvändig sysselsättning i det gotländska samhället. Samtidigt ökar kapitalinflödet.

Detta framgår av rapporten "Samhälls-ekonomiska effekter vid en utbyggnad av vindkraften" med avseende på Gotlands kommun, framtagen av Samhällsbyggnadsenheten på Ledningskontoret i Gotlands kommun, 2009-06-09. För att uppnå en total installerad effekt på 1 000 MW behövs det byggas ca 500 nya vindkraftverk. Investeringskostnaden för detta uppskattas till 13–16 miljarder kronor. Enligt rapporten genererar detta totalt ca 1 385 årsarbeten. Sker utbyggnaden under en 10-års period skapas årligen ca 138 arbetstillfällen för att bygga upp själva vindkraftsanläggningarna. Den utbyggnad av elnätet som följer genererar enligt rapporten på 367 årsarbeten under utbyggnadsperioden, vilket

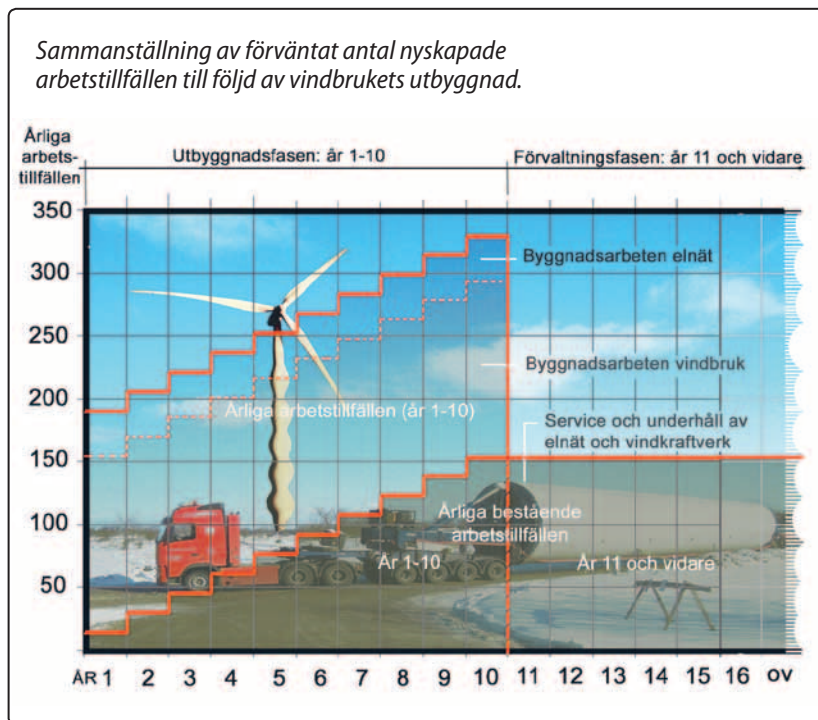

Illustration: Gunnar Gustafsson SAK

innebär ca 37 arbetstillfällen per år under planperioden. Av rapporten framgår att det långsiktigt, vid full utbyggnad, skapas ca 155 arbetstillfällen för drift och underhåll av vindkraftverk och elnät.

Intäkterna till de gotländska markägarna uppgår vid full utbyggnad till 60 miljoner kronor årligen. Avkastningen i form av utdelning på investerat kapital beräknas uppgå till 790 miljoner kronor. Avgörande för vilken påverkan på den gotländska ekonomin ovanstående beräknade kapitaltillskott får, är hur stor andel av kapitalet som spenderas på Gotland.

En fullt utbyggd produktion med 2,5 TWh motsvarar en omsättning på 2 000 miljoner kronor, vid en prisnivå på 80 öre/

kWh. Detta kan jämföras med turism och de areella näringarna som 2007 omsatte 1 587 miljoner kronor respektive 1 584 miljoner kronor (Gotlands Turistförening 2007 respektive SCB omsättningsstatistik 2007).

En utbyggnad med ca 50 vindkraftverk per år är sannolikt för liten för att möjliggöra en storskalig industriell produktion på Gotland. Utbyggnaden skapar dock möjligheter för gotländska företag att utvecklas och växa inom områden som reparation av generatorer, växelldor, elektronik, etc. Även för gotländska betongtillverkare finns möjlighet att utveckla ny verksamhet.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Näringslivsutveckling

En översiktsplan hanterar kommunens mark- och vattenanvändning. I relation till näringslivet på Gotland fokuseras därför på mark- och vattenkrävande näringar. De areella näringarna, turismnäringen samt industriell verksamhet får oproportionerligt stor plats i planen i förhållande till vilken sysselsättning de olika näringarna ger. Det är dock de näringarna som ger störst avtryck när det gäller mark- och vattenanvändningen.

Översiktsplanen presenterar riktlinjer för hur de areella näringarna, turismnäringen samt industrinäringen ur ett mark- och vattenanvändningsperspektiv kan ges förutsättningar för en fortsatt utveckling. De areella näringarna jordbruk och skogsbruk ges förutsättningar genom att god åker och skogsmark inte bör bebyggas och över-

siktsplanen presenterar även riktlinjer för skyddsavstånd mellan lantbruksfastigheter och nya bostäder, där även hänsyn ska tas till lantbrukets utvecklingsmöjligheter.

Översiktsplanen belyser behovet av ny planlagd industrimark företrädesvis i närheten av Visby samt i Slite och Klintehamn där god infrastruktur finns. I dagsläget finns dock förhållandevis god tillgång på planlagd mark för småindustri, handel och kontor vars potential bör utredas närmare. En ytterligare granskning och planläggning kan ge förutsättningar för nya etableringar av industriell verksamhet på Gotland.

Turismnäringen presenteras i ett särskilt kapitel där kommunen presenterar viljeinriktningen att ge förutsättningar för modernisering av campingplaster, samt att ex-

empelvis fd militära anläggningar kan ha förutsättningar för verksamhet inom besöksnäringen.

Översiktsplanen anger viktiga gränser för näringslivets utbredning och dess ianspråktagande av mark och infrastruktur genom skydd för de områden som näringslivet inte tillåts exploatera.

Sysselsättning är en av de viktigaste sociala aspekterna och är en av bestämningsfaktorerna för god hälsa. Det bidrar till kvarboende och inflyttning och är således en mycket viktig fråga för att nå målet i VISION GOTLAND 2025 med 65 000 invånare.

En samverkan mellan det ekonomiska, ekologiska och sociala perspektiven är nödvändigt för en hållbar tillväxt och ett bärkraftigt näringsliv.